

TO ER HARMONI – TRE ER KAOS

Jenteproblematikk – mobbing eller en naturlig del av jentenes sosiale utvikling?

Av BRYNJAR GUNNARSKOG og HÅKON RAMBØL

Brynjar Gunnarskog er utdannet cand. psychol. fra UIB i 2002. Fra 2002 til 2005 var han ansatt som psykolog og rådgiver i Nutec beredskap og kriseledelse AS utenfor Bergen, der han blant annet var mye engasjert i konflikthåndtering, pårørendebehandling etter ulykker og teamsamarbeid for kriseledere i ulike organisasjoner. Han har før endt utdanning som cand. psychol jobbet i skolen, HV-PU og psykiatrien, og var ansatt i seks år på en fylkeskommunal ungdomsinstitusjon i Bergen. Han er i dag psykolog ved Arna PPT i Bergen kommune, der han har en stilling knyttet opp mot systemarbeid i skolen.

Håkon Rambøl er utdannet sosionom fra 1975. Han har arbeidet tre år innenfor voksenpsykiatrien og ni år i forhold til voksne psykisk utviklingshemmede. Fra 1988 og fram til i dag har han arbeidet ved PPT Arna i Bergen. Fra 1989 har han vært leder ved kontoret.

**”TO JENTER I SAMME ROM GIR FULL HARMONI.
TRE JENTER I SAMME ROM GIR DET KOMPLETTE KAOS”**

Som rådgivere i PP- tjenesten opplever vi at skole etter skole i vår krets rapporterer at de sliter med ”jenteproblematikk”. Hva er egentlig fenomenet ”jenteproblematikk”, og hva kan være en forklaring bak? Er det mulig å få bukt med dette problemet, eller er det en viktig og nødvendig del av jentenes sosiale utvikling?

Vi prøver i denne artikkelen å belyse fenomenet jenteproblematikk, nærmere bestemt det fenomenet som skolene rapporterer som et problem for jenter i mellom- og ungdomsskolealder i sitt sosiale samspill med hverandre. Utgangspunktet vårt er egen erfaring med fenomenet, samtaler og diskusjoner med lærere og foreldre, egne observasjoner, direkte samtaler med jenter, både individuelt og i grupper. Arna PPT har det siste året gjennomført en rekke jentegrupper, både alene som enkeltrådgiver, sammen med helsesøster og sammen med skolens personale. Et syttitalls jenter, fra 6. til 10. klasse, har jobbet med noen historier, svart på spørsmål og hatt samtaler om temaer som ligger innenfor fenomenet jenteproblematikk, slik det er beskrevet nedenfor. Utgangspunktet for gruppene har vært et ønske fra skolens side om å forebygge og redusere den nevnte jenteproblematikken. Det vil i artikkelen bli brukt enkelte eksempler fra gruppene for å understreke hvordan jenter selv ser på denne problematikken. Vi har også gjennomført guttegrupper, og noen eksempler derfra vil også bli brukt. Dette for å synliggjøre forskjellene mellom jenter og gutter, og for å vise at mye av den atferden som beskrives som del av jenteproblematikken er tydeligere hos jenter enn hos gutter.

HVA ER EGENTLIG JENTEPROBLEMATIKK?

Søk på søkemotoren Googles på internett ga seks treff på begrepet *jenteproblematikk* og sju treff på begrepet *jentekonflikter*. I BIBSYS ga begge disse begrepene null treff. Dette var overraskende få treff, da vi på forhånd antok at det hadde vært skrevet en del om dette temaet tidligere. Vi

antar at det er skrevet om dette innenfor andre temaer, som for eksempel vennskap, ungdomsproblematikk, rusproblematikk og mobbing, men jenteproblematikk i seg selv ser ikke ut til å være et fenomen som er særlig belyst. Dette kan selvfølgelig ha noe med selve begrepet å gjøre - at det er et lite brukt begrep i litteraturen.

Selve begrepet indikerer at det dreier seg om problemer som er forbeholdt jenter. Begrepet er i seg selv et dårlig begrep, fordi jenteproblematikk kan favne over "alt", dvs. alle problemer som jenter på ett eller annet tidspunkt har. Det blir derfor nyttigere å gi en beskrivelse av fenomenet enn å definere selve begrepet. En konkret beskrivelse kan være vanskelig, fordi ulike aktører vil kunne beskrive fenomenet ulikt og legge mer vekt på enkelte momenter enn andre. Dette gjør det fristende å gi fenomenet et annet begrep eller merkelapp. Det kan imidlertid se ut som om mange voksne som jobber med jenter i mellom- og ungdomsskolealder, har en intuitiv felles forståelse av hva jenteproblematikk er, og at det etter hvert har blitt mer og mer vanlig å bruke begrepet. Vi har ved flere anledninger overhørt utspill som: "På vår skole har vi en omfattende jenteproblematikk", "I syvende klasse er det spesielt jenteproblematikken som skaper et negativt klassemiljø", "Vi har store problemer med jentene i 6b" og lignende. Vi har ved anledninger også blitt innkalt på møter der temaet har vært "jenteproblematikk", og der alle møtedeltakere øyensynlig har hatt den samme oppfatning av hva dette er. Ut fra dette ser vi det som mest hensiktsmessig å beholde begrepet slik det er, men der en grundig beskrivelse av fenomenet vil gi begrepet et bedre innhold. Dag Hareides beskrivelse av mobbebegrepet, der han sier at mobbing som begrep er et nytt felles navn på mange gamle fenomener (Hareide, 2004), kan sammenliknes med hvordan en kan se på begrepet "jenteproblematikk". Det er altså ikke snakk om et nytt fenomen, men om en felles merkelapp på et fenomen som har eksistert lenge.

Vi våger oss på en utdypende beskrivelse av hva som legges i begrepet "jenteproblematikk", og hva som kjennetegner dette som et fenomen i den norske skolen. Beskrivelsen er basert på uttalelser fra lærere og voksne i og i tilknytning til skolen, basert på samtaler i jentegrupper, og basert på egne og andres observasjoner. Vi beskriver fenomenet punktvis, men uten at vi dermed vektlegger ett punkt fremfor et annet. Det må imidlertid presiseres at *baksnakking* ser ut til å være en av de mest sentrale handlingene i denne problematikken, og noe som rapporteres som svært fremtredende i negativ retning.

Jenteproblematikk:

- Utspiller seg i det sosiale samspillet jenter imellom.
- Et fenomen som oppstår oftere og i sterkere grad hos jenter enn hos gutter.
- Lærere rapporterer at jenteproblematikken er mer ”skjult” enn mange av de åpne og mer synlige konfliktene mellom gutter. Atferd som beskrives som del av jenteproblematikken:
 - o Holde hemmeligheter/røpe hemmeligheter
 - o To og to ”gjemmer seg bort” for å fortelle hemmeligheter.
 - o Jenter er redde for å bli baksnakket når de ser at to jenter snakker sammen/ ”gjemmer seg bort”.
 - o Baksnakking – også via SMS og MSN
 - o Sosial utfrysning
 - o Avvisende kroppsspråk/ blikkontakt
 - o Sterke følelsesmessige utbrudd overfor hverandre
 - o Opptatt av å sammenlikne kropp og utseende: kjønnsorgan, hår og brystutvikling
 - o Lappeskrijving
 - o Opptatt av å lage avtaler med en annen – selv ved større aktiviteter, som f. eks. ballspill/ trening er det om å gjøre å være med en annen jente.
 - o Bryte avtaler
 - o Hjemmeovernatting av venninner
 - o Mindre lek, mye snakking
 - o Vanskeligheter med å være flere enn to jenter sammen
 - o Oftest konflikter når det er tre jenter sammen
 - o Guttesnakk/ kjærester
 - o Liten refleksjon rundt egen atferd og at denne er med på å påvirke eller skape konflikter med andre jenter.
- Ser ut til å være et ”universelt” fenomen eller problem i den norske skolen, men problematikken er større og mer intens i enkelte jentegrupper enn i andre, og enkelte individer er mer fremtredende enn andre i dette samspillet.
- Blir gradvis mer tydelig og synlig i jentegrupper etter hvert som de blir eldre. Ser ut til å bli spesielt synlig i mellomskolealder, dvs. i førpuberteten. Det er vanskelig å si noe om starttidspunkt, men det ser ut til å være en oppfatning om at det begynner å bli et problem i 4. eller 5. klassetrinn (når jentene er ni-ti år gamle). Det finnes imidlertid også en oppfatning om at problematikken er tilstede i lavere aldersklasser, men at den da er mindre intens og lettere å håndtere.

- Ser ut til å ha sin mest intense og synlige periode når jentene går i 6. til 8. klasse (11-13 år), dvs. i tidlig pubertet.
- Ser ut til å avta når jentene går i 9.-10. klasse/begynner på videregående skole, dvs. i midt/sen pubertet. Her er det ulike oppfatninger, men fra skolens side ser ut til å bli et mindre problem i denne alderen.
- Enkelte jenter er mer sårbare enn andre i dette sosiale spillet, slik at de kan bli et offer for de jentene som er sterkere.
- Ser ut til å være en viktig årsak til at enkelte jenter mistrives på skolen.
- Kan ha en sterk sammenheng med at enkelte jenter blir utsatt for mobbing/sosial utfrysning og bytter skole.

ER BAKSNAKKING MOBBING?

Det har vært rettet mye oppmerksomhet mot mobbing de siste årene, og mange skoler har gode programmer både for å forebygge og for å håndtere mobbing. Dan Olweus har mye av æren for at mobbing har blitt redusert betydelig i den norske skolen de siste årene. Til tross for at mange skoler har slike programmer og rapporterer nedgang i antall mobbesaker, rapporterer de at jenteproblematikken blomstrer. Dette kan tyde på at mobbeprogrammene ikke retter seg spesifikt mot dette problemet, eller at jenteproblematikken er så skjult og vag at den er vanskelig å registrere og håndtere gjennom de tiltak som skolene har i dag. Olweus var oppmerksom på dette i forbindelse med kartlegging av mobbing i norske skoler på 1980- tallet. Som han uttrykte det: ”I tillegg er det *mulig* at en del jenter bruker så spesielle metoder for mobbing at vi ikke har lyktes å registrere dem med vårt spørreskjema (selv om dette virker usannsynlig)” (Olweus, 1992, s. 27). Han spør altså om det kan være noe ved jentene som ikke har blitt synliggjort gjennom mobbeundersøkelsene, men svarer selv at det er usannsynlig. I evalueringen fra 2004 av Olweus-programmet mot mobbing på 4-7 klassetrinn, viser han til at det har vært en reduksjon av den type mobbing som jenter er mest involvert i, det vil si utestengning, utfrysning og sosial isolering (Olweus, 2004). Dette tyder på at Olweus-programmet reduserer noe av den atferden som er en del av jenteproblematikken, eller i hvert fall den atferden som er den ytterste konsekvens av denne problematikken.

Det første spørsmålet som naturlig bør stilles, er om baksnakking, som beskrives som en sentral del av jenteproblematikken, er mobbing. Egentlig er det både lett og vanskelig å svare entydig på dette.

Det er lett å svare ja fordi baksnakking foregår mellom minst to personer, der den som blir baksnakket som oftest er en enkeltperson. Altså: en forskjell i styrkeforhold – to mot én. Det er lett å svare ja, fordi den som blir baksnakket ofte opplever det som vondt og sårende å bli baksnakket av andre. Baksnakking kan derfor ses på som ondsinnet atferd. I tillegg gjentar baksnakkingen seg ofte over tid. Alle disse punktene er i tråd med kjennetegnene på mobbing som nevnes i Ot. prp. nr. 72 (2001-2002). Det er lett å svare ja fordi vi har mange eksempler på jenter som har byttet skole fordi de har blitt sosialt utestengt av andre på grunn av massiv baksnakking.

Det er vanskelig å svare ja, fordi baksnakking ser ut til å foregå i alle jentegrupper, og således kan det kanskje defineres mer som en konflikt mellom likeverdige parter enn som mobbing. Det er vanskelig å svare ja, fordi Olweus' (1992) beskrivelse av en typisk mobber ikke nødvendigvis er den samme som av en typisk baksnakker, rett og slett fordi de fleste jenter baksnakker. Da blir det mer korrekt å si at den typiske baksnakkeren er en jente mellom 10 og 14 år. Det er vanskelig å svare ja, fordi jentene selv ikke definerer baksnakking som mobbing.

Spør vi jentene selv, er dette slående. Baksnakking blir av mange jenter ikke betegnet som mobbing. Og ikke nok med det. De anser faktisk baksnakking som en normal del av egen kultur! Som en jentegruppe så entydig uttrykte det: "Alle baksnakker jo, det bare er sånn". En jente i 6. klasse sa følgende om baksnakking: "Det går ikke an å ikke baksnakke" og "Det er vel lov å baksnakke litt, vel?", som om hun var redd for at denne muligheten ville forsvinne når vi nå fokuserte på dette i grupper.

Det ser altså ut til at de fleste jenter i mellomskolealder både baksnakker og opplever å bli baksnakket, men at de ikke ser på dette som mobbing. Det kan dermed tyde på at mobbing for dem handler om en annen type atferd, som kanskje er mer direkte og synlig enn baksnakking. Det er kanskje derfor jenter i 5.-7. klassetrinn som faktisk opplever å bli mobbet, rapporterer at de som oftest blir mobbet av gutter og ikke av jenter (Olweus, 1992).

Det kan også være slik at jentene skiller mellom det å bli baksnakket av jenter og det å bli baksnakket av gutter, og at det er det siste som mer klassifiseres i retning av mobbing fra jentenes side. Som en jente i 8. klasse uttalte: "At venninnen min baksnakket meg var ikke noe kjekt, men når guttene heiv seg på, ble det mye verre". Dette kan ha en sammenheng med at det ikke ses på som normalt at guttene baksnakker,

men når de først gjør det, så er det ekstra ille for dem det gjelder, og blir gjerne fulgt opp med annen, mer synlig type, mobbeatferd. Et flertall av guttene i de guttegruppene vi har gjennomført, har vært tydelig på at ”baksnakking er noe jenter gjør, vi gutter går rett på sak og slåss”. Baksnakking ser dermed ut til å være en del av jentekulturen, men ikke en del av guttekulturen. Og der jentene er tydelige på at det verste de vet er at en venninne baksnakker dem eller forteller hemmeligheter videre, synes gutter at det er verst når en venn lyger, erter eller slår dem. Begge grupper ser imidlertid ut til å være enige om hva mobbing innebærer: at det er snakk om erting, å være stygg mot, å slå og være mange mot én, og at dette pågår over tid. Svært få som vi har hatt i grupper, både jenter og gutter, ser på baksnakking som mobbing.

Vi har møtt jenter i 7. og 8. klasse som har vært modne og reflekterte for alderen, og som ikke har baksnakket, men heller gått inn for å ordne opp når andre blir baksnakket. Disse jentene får ofte mye skryt og forsterkning fra lærere og foreldre, men kan lett bli sett på som en ”pest og en plage” av de andre jentene. Disse jentene kan igjen bli ”skyteskiver” for de andre, rett og slett fordi de ikke følger den kulturelle normen i jentegruppen. Det ser ut til at disse jentene mer følger normen i de eldre jentegruppene og således er forut for sin tid. Samtidig har flere av disse jentene venner på høyere klassetrinn. Dette forsterker antakelsen om at det er en kultur i mellomskolealder for at baksnakking er akseptabelt, og at det skjer en gradvis kulturendring blant jentene i sen ungdomsskolealder/tidlig videregående skole.

HVA ER BAKSNAKKING?

Når vi spør jentene hva baksnakking er, får vi ulike svar. Noen er klar på at baksnakking handler om å fortelle negative ting om en annen, f. eks. at en annen jente gjør noe dumt eller annerledes eller at hun lukter vondt, har teite klær eller sko. Noen mener at baksnakking også handler om å fortelle hemmeligheter videre til en annen, men her er det ikke enighet blant jentene. Enkelte mener også at baksnakking kan handle om små bagateller som for den som baksnakker ikke virker som spesielt negativt, men som for den som blir baksnakket kan oppleves forferdelig nedsettende. En jente i 6. klasse som ble ansett for å være populær og som hadde mange venninner, ga følgende eksempel: ”Jeg og en venninne hadde vært på do sammen, og jeg brukte mye dopapir. Venninnen min fortalte dette videre til en annen jente, og hun sa det videre til noen

andre. Til slutt var det mange som visste det, og flere lo av meg”. Eksempelen viser at det kan dreie seg om små bagateller der og da, og at hva som baksnakkes om kan være ganske banale ting. I eksempelet over viste det seg at jenta som hadde vært med på do, ikke tenkte at dette var spesielt negativt å fortelle videre. Hun hadde dermed ingen bevisst intensjon om å såre den andre. Som hun selv sa: ”Det var jo bare morsomt, jo. Det er jo ikke noe å ta på vei for”. For jenta som ble baksnakket, derimot, var dette noe av det verste hun hadde opplevd, og hun gruet seg til å gå på skolen flere dager etterpå.

HOVEDMÅL: DANNE MINST ÉN TETT RELASJON TIL EN ANNEN?

Basert på beskrivelsene ovenfor er det mye som tyder på at jenteproblematikken er et universelt fenomen i den norske skolen. Et spørsmål blir da: er jenteproblematikken en viktig del av jentenes naturlige utvikling? Og hvis så er tilfelle, hvilken funksjon har den? Hvis det er en naturlig del av jentenes utvikling, blir det da riktig å kalle det et problem?

Mye tyder på at sosialiseringen for jenter og gutter er forskjellig, i hvert fall hvis vi ser på jenter og gutter som grupper. Kjønnssrolle-soliseringen for jenter legger vekt på relasjoner, tilknytning og samarbeid, mens det for gutter legges mer vekt på individrettede ferdigheter og selvstendighet, med mindre vekt på relasjoner (Helgeson, 1994). Forskning knyttet til sosial støtte viser at kvinners opplevelse av støtte fra andre har sterkere effekt på deres helse, sammenliknet med menn (Pretorius, 1996). Kvaliteten på de personlige relasjonene ser også ut til å predikere selvtillit hos jentene når de blir unge voksne, men ikke hos guttene (Stein, Newcomb & Bentler, 1992). Dette kan tyde på at relasjonsdannelse har mer betydning for jentenes utvikling og tilpasning enn hva det har for guttene (Osen *et. al.*, 2000).

Jenter blir ofte betegnet som mer empatiske i sin uttrykksmåte enn gutter. Dette kan forklares gjennom sosialiseringsprosessen, der jenter oppdras til å være empatiske og emosjonelle, mens guttene skal klare seg selv og helst skal kontrollere sine emosjonelle uttrykk (Power & Shanks, 1989, ref. i Osen *et. al.*, 2000). Det at jentene viser mer empati, bryter med det bildet som mange lærere tegner av jenter som står midt oppe i jenteproblematikken. Flere lærere hevder faktisk at jenter i mellomskolealder ofte viser mindre empati overfor jevnaldrende jenter enn hva guttene gjør. Dette baserer de på at jentene baksnakker hverandre, stenger hverandre ute sosialt og er mer kyniske mot hverandre enn det

guttene er. Noe som motbeviser dette, er evnen jenter har til å trøste hverandre. Fra praksisfeltet i skolen ser vi at jenter er spesielt opptatt av å trøste hverandre i spesifikke situasjoner. Hvis en jente slår seg, gråter eller er lei seg, skjer det nærmest en tilstrømning av andre jenter som skal bry seg og trøste. Denne type trøsteatferd antas å være en del av det som kalles medelevestøtte, noe som også har blitt målt i studier i den norske skolen (Osen *et. al.*, 2000). En lærer vi var i kontakt med kalte dette for en slags ”falsk støtte” eller ”falsk empati”, med den begrunnelse at jentene i hennes klasse, på 6. klassetrinn, baksnakket og snakket stygt om hverandre, men så snart en av dem slo seg, skulle alle plutselig hjelpe til. Mye tyder på at jentene selv opplever dette som en reell støtte. Det kan dermed være lite fruktbart å konkludere med at jenter som baksnakker hverandre har mindre evne til empati eller viser dette i mindre grad overfor andre. Det ser altså ut til at jentene kan være svært empatiske overfor hverandre, samtidig som de kan baksnakke og være stygge med hverandre.

Det som går igjen i gruppene som vi har gjennomført er at jenter verdsetter vennskap fremfor noe annet når de går i mellom- og ungdomsskolealder. Vi har ofte startet elevgrupper med å spørre hvor viktig vennskap er på en skala fra én til ti. Her svarer de fleste ti. Det må imidlertid påpekes at dette gjelder for både jenter og gutter. Forskjellen ser ut til å ligge i hva de ulike kjønn legger vekt på og verdsetter i et vennskap. Det ser ut til at jenter betror seg mer til hverandre enn hva som er tilfellet for gutter. Jenter har en større nærhet til følelsene sine, de kjenner mer på dem og er flinkere til å sette ord på ubehag og følelser (Dyregrov, 2000). Innenfor krisefeltet ser en at når jenter mister en god venninne, så knytter de som oftest savnet sitt til den fortroligheten de hadde med henne, at savnet er størst når behovet for å snakke med noen om et fortrolig tema er tilstede. Når gutter mister en venn, knytter de som regel savnet til en aktivitet, slik at savnet er størst når vennen ikke er der når de spiller fotball eller holder på med andre aktiviteter (Dyregrov, 2000).

Det rapporteres fra skoler at gutter har lettere for å være flere sammen enn jenter. En nærliggende hypotese er at gutter har et mål om å prestere sammenliknet med andre, mens for jenter er *relasjonen i seg selv målet*. Selv om det kan være snevert å tenke at dette kan ha en biologisk funksjon, kan en likevel si at dette kan ha støtte i et biologisk perspektiv – jenter velger gutter ut fra hva de presterer og hvor godt de mestrer sine omgivelser – det er derfor viktig at gutter presterer bra sammenliknet med andre gutter (Trivers 1972, ref. Archer, 1996). Jenter velger altså relasjonen, mens guttene må prestere for å oppnå relasjonen. Ut fra et

slikt perspektiv kan jenteproblematikken rett og slett være en *treningsperiode for å oppnå og opprettholde en tett relasjon til en annen*. At den er mest fremtredende i førpuberteten, støtter denne antakelsen. De må trene på dette før de er klare til å oppnå en tett relasjon til en av det annet kjønn, og ikke minst før de er klare til å få barn selv.

I denne prosessen skal jentene håndtere komplekse emosjoner som misunnelse og ikke minst sjalusi. Misunnelse kan tenkes å oppstå og rettes mot en jente som en ser på som en attraktiv relasjonspartner, der en misunner denne jentas utseende, klær og evne til å oppnå venner. Baksnakking kan derfor også ses på som en strategi for å nedvurdere jenta som en misunner, fordi en ikke selv klarer å oppnå et vennskap med denne jenta (Gunnarskog, 2002). Sjalusi er en emosjon som antas å dukke opp når vi er redde for å miste noen vi liker til noen andre. Sjalusi forutsetter minst tre personer, i motsetning til misunnelse, som ofte dukker opp som et resultat av sosial sammenlikning mellom to personer (Reber, 1995). Sjalusi er et mye omtalt fenomen i kjærlighetsforhold, men mindre omtalt når det gjelder vennerelasjoner. Hvis aspekter i jenteproblematikken er en trening i å opprettholde en relasjon til en annen, kan en tenke seg at det også er en trening i å håndtere egen sjalusi. Dette vil imidlertid også kunne gjelde for gutter i deres vennerelasjoner, selv om det kanskje er mer fremtredende hos jenter.

TRE JENTER SAMMEN FUNGERER DÅRLIGST

En jente i 10. klasse sa følgende: ”I 8. klasse var vi tre jenter som var mye sammen. Men det gikk ikke i lengden. Vi måtte rett og slett slutte å være med hverandre”. En jente i 7. klasse, som opplevde det samme, sa noe tilsvarende: ”Det er mye lettere å være fire enn tre. Da har du liksom alltid noen. Hvis du er tre, er det alltid én som er utenfor”.

Jenteproblematikken ser altså ut til å være et fenomen som en ser sterkest i en triade. Det er ikke overraskende, fordi den som blir satt utenfor, da vil stå alene. Hun kan da velge flere løsninger. Hun kan trekke seg helt tilbake i en ensom tilværelse, noe som sannsynligvis bare skjer hos enkelte. Hun kan oppsøke en annen relasjon og prøve å få innpass her. Eller hun kan prøve å løse opp relasjonen mellom de to andre, gjennom å lage avtaler med en av dem, fortelle hemmeligheter om den andre og baksnakke en av dem overfor den andre. Det er den sistnevnte løsningen som ser ut til å være en sentral del av jenteproblematikken.

Det rapporteres altså om mindre konflikter mellom jenter når de er sammen to og to. Hvis en tenker seg at et av hovedmålene med jenteproblematikken er å skape minst én tett relasjon til en annen, er det ikke overraskende at det er lite konflikter når to jenter er sammen. Dette fordi to personer sammen i utgangspunktet handler om én relasjon, og da er jo målet realisert, i hvert fall for øyeblikket. Jenter som har oppnådd en slik tett gjensidig relasjon, har dermed ikke behov for å baksnakke andre på samme måte og være med og slåss i kampen om relasjoner. Motsatt, jenter som ikke har oppnådd en tett gjensidig relasjon til en annen, eller i hvert fall opplever å ha truende rivaler, vil fort kunne være sentral i jenteproblematikken. Dette vil ikke gjelde for alle, men sannsynligvis for mange. Jenter som er tilbaketrukne og lite selvhverdende, og som ikke har venner, vil kanskje være dem som er unntaket. Disse vil likevel kunne være ”skyteskiver” for andres baksnakking, rett og slett fordi baksnakking av andre kan tenkes å styrke en etablert relasjon. Og da vil jenter som ikke ses på som en trussel for relasjonen, også være utsatt. Som en jente uttalte: ”Det er jo litt gøy å baksnakke, da”. Hun mente tydelig at det å baksnakke andre ga henne selv og venninnen noe positivt uten å reflektere rundt hvorfor det var slik.

Mange jenter bruker mye energi for å sørge for at de får muligheten til å være sammen med en annen jente. De er opptatt av å lage avtaler to og to om å ”være med hverandre”, også i sammenhenger der de i utgangspunktet skal være flere enn to sammen. En jente i 6. klasse eksemplifiserer dette: ”Jeg spør alltid en annen om å være sammen med henne på fotballtrening”. På spørsmål om de faktisk er sammen på trening, svarer jenta: ”Nei, det er ikke sikkert, vi spiller jo sammen mange”. Jenter lager altså avtaler om å være sammen, uten at de trenger å være sammen rent fysisk. Dette tyder på at de lager en form for forsikring, slik at de har en garanti om at de alltid har noen å ”være med”.

De færreste av oss etablerer en tett gjensidig relasjon til venner før vi kommer i tenårene. Det er kanskje derfor jenteproblematikken også rapporteres å bli mindre på slutten av ungdomsskolen og i videregående skole. Jentene har nå begynt å få tette gjensidige relasjoner til minst en annen jente. Noen har også begynt å få kjæreste, mer enn på overflaten, men som en nær relasjon. Jenter som ennå ikke har oppnådd en tett relasjon til en annen, blir nå mer og mer alene. Derfor vil jenteproblematikken som generelt fenomen bli redusert. Dette medfører at det som tidligere var normalt og akseptabelt, ikke lenger er det. De jentene som ikke har oppnådd noen tett relasjon, kan dermed bli sett på som ”tapere”

av sine jevnaldrende. Disse jentene kan tenkes å bli sosialt tilbaketrukkne og ensomme eller oppsøke andre arenaer der de blir akseptert, ikke nødvendigvis som venn, men for hva de gjør. Dette kan bli synliggjort gjennom atferdsvansker, rus og kriminalitet. Henriksen og Thommesen ved Borgestadklinikken har jobbet en del med jentegrupper i forhold til rusproblemer. De anser relasjonsbygging som en viktig del av forebyggingen hos jenter i faresonen. I et innlegg på Borgestadklinikken's hjemmeside (www.borgestadklinikken.no), henviser Henriksen og Thommesen til undersøkelser som viser at jenter med store rusproblemer har få eller ingen venner, og at de har lite erfaring med å skape relasjoner (Henriksen & Thommesen, 2006). Det kan tenkes at dette er riktig, men det kan også være slik at disse jentene faktisk har en erfaring med å skape relasjoner, men at de har vært tapere i kampen om å opprettholde en tett relasjon til en jevnaldrende jente.

Selv om jentene ser ut til å se på baksnakking som en del av egen kultur, er det tydelig at de blir spesielt såret og skuffet når en som de anser som sin nærmeste venn og har fått en tett relasjon til, baksnakker dem. Det er også tydelig at når to jenter har hatt et nært vennskap i flere år, der den ene plutselig knytter seg tettere til en annen jente, er det spesielt sårende for jenta som står igjen alene. Et slikt relasjonsbrudd kan for denne jenta oppleves like tøft og sårende som et relasjonsbrudd med en partner senere i livet. Som en jente i 8. klasse uttrykte det: "Vi har vært bestevenner siden tredje klasse, men da vi begynte på ungdomskolen, var jeg ikke god nok lenger. Jeg orker ikke gå på skolen lenger, for jeg har ingen flere venner der".

HVA KAN VI GJØRE FOR Å MOTVIRKE OG MODERERE JENTEPROBLEMATIKKEN?

I gruppesamtaler har vi snakket om vennskap, diskutert aktuelle case og hatt rollespill, der kroppspråk også har blitt synliggjort. Tema som å ha hemmeligheter, baksnakke og løse konflikter har vært sentrale. Det har også vært gjennomført grupper for jenter som er ekstra sårbare i konflikter med andre jenter. Enkelte skoler har kalt foreldrene inn til ekstraordinært foreldremøte fordi jenteproblematikken har vært så sentral i klassen og medvirket til et negativt klasse miljø. Foreldrene skulle snakke med barna sine og holde dette "varmt", og eventuelt ha nye foreldremøter hvis det ikke kom seg. Kontaktlærere har hatt det opppe som tema både i hele klasser og i mindre jente-

grupper. Noen skoler har valgt å ha individuelle samtaler med to eller tre jenter som de anser som sentrale i denne problematikken. Samtalene har blitt gjennomført av kontaktlærere eller rektor. Skolene har rapportert at slike tiltak har hatt effekt, og at jenteproblematikken har blitt redusert, i hvert fall på overflaten. Men den forsvinner ikke gjennom disse tiltakene.

Vi har hatt gode diskusjoner med jentegrupper om temaet baksnakking, der alle tilsynelatende er enige om at dette er svært ubehagelig for den som blir baksnakket. Ja, faktisk sier de fleste jenter at det aller verste en venn kan gjøre mot en er å baksnakke og fortelle hemmeligheter videre til andre. Vi har også avsluttet gruppesamtaler der jentegrupper har vært enige om at de vil prøve å unngå å baksnakke i fremtiden. Det har derfor vært overraskende å observere at jentene fortsetter med dette så snart de har forlatt grupperommet. Dette sier noe om at det er en svært sterk drivkraft bak dette fenomenet – en drivkraft som ikke lar seg motvirke gjennom gruppesamtaler og refleksjon.

Mange lærere opplever det samme som vi har gjort i gruppesamtaler: at de har gode samtaler med jenter individuelt, der jentene tilsynelatende er enige i at baksnakking kan få negative konsekvenser både for dem selv og andre, men at de fortsetter med dette som før. Dette kan forklares med det som Moscovici kaller en ”sosial sammenlikningsprosess”, der elevene er mer opptatt av å følge den kulturelle normen i gruppen enn av selve saken i seg selv (Moscovici, 1980). Dermed er de mer opptatt av å gjøre det som de andre gjør, nemlig å baksnakke, enn å reflektere rundt dette og konsekvensene av det. Denne antakelsen forsterkes av jentenes egne uttalelser: ”Alle baksnakker jo”, som om det ikke er et valg de selv har tatt eller reflektert rundt. Baksnakkingen forklares og forsvares dermed ut fra den kulturelle normen i jentegruppen.

Voksne kan sette konsekvenser når de ser at baksnakking forekommer, og dette kan selvfølgelig ha effekt på enkelteleven som tydelig baksnakker andre. Det er imidlertid et problem at mye av denne baksnakkingen nesten er ”usynlig”, og at den også foregår uten at elever trenger å være fysisk sammen. SMS og MSN er nye arenaer der dette foregår. I tillegg er det mange elever som, hvis de selv blir baksnakket, er tydelige på at de ikke vil blande inn de voksne fordi de er redde for at det faktisk skal bli verre. Og sist, men ikke minst: Å sette konsekvenser for enkeltelever vil ikke løse problemet, fordi de fleste jenter baksnakker. Konsekvensene må i så tilfelle utvides til å gjelde for alle.

Hvis det er slik at dette er en del av jentekulturen, må tiltakene vi gjennomfører handle om mer enn holdningsskapende arbeid i grupper eller i klasserommet. Det handler faktisk om å endre en hel kultur, og det er neimen ikke gjort i en håndvending! Selv om programmer som blant annet ”*Steg for Steg*”, ”*Dette er mitt valg*” og mobbeprogrammer som ”*Olweus-programmet*” berører visse aspekter ved denne problematikken (se Nordahl *et. al.*, 2000, for en beskrivelse og evaluering av de ulike programmene), er det mye som tyder på at vi også trenger andre tiltak for å møte dette.

Dette kan indikere at det vil være vanskelig å få bukt med jenteproblematikken, og at de voksne kanskje må erkjenne at dette er et problem som vi ikke kan få helt bort. Det er ikke dermed sagt at vi ikke kan gjøre noe med problemet. Men å stoppe det kan bli en umulig oppgave, og er kanskje ikke riktig heller, hvis vi tenker at dette er en viktig del av jentenes utvikling. Dette kan høres veldig pessimistisk ut. Det er imidlertid viktig at lærere som står midt oppe i denne problematikken, er klar over at det er vanskelig å stoppe dette helt. Hvis en har det som mål, er det tvilsomt at en noen gang vil nå målet. Og det i seg selv vil være frustrerende og føre til at en fort blir utbrent. Det vi bør innstille oss på, er at dette er et fenomen som vi kan forvente i alle jentegrupper i mellom-skolealder, og at vi må jobbe med å moderere det. Dette kan vi gjøre ved å ha en åpen dialog med jentene om det som skjer dem imellom, og bevisstgjøre dem på konsekvensene av baksnakking. Endelig må vi slå ned på baksnakking og sosial utestenging som vi slår ned på negativ atferd generelt, og vise tydelig at det ikke er akseptabelt å snakke nedsettende om andre. Vi bør tenke bredt i forhold til de tiltak vi setter i gang, noe som Læringscenteret presiserer i forhold til tiltak som fremmer sosial kompetanse: ”Det er summen av alle tiltakene som gir effekt, heller enn enkelttiltakene” (Læringscenteret, 2003, s. 6).

Vi må være bevisst forholdet mellom det å *oppnå* relasjoner og det å *oppretholde* en relasjon. Siden vennskap og det å ha én tett relasjon ser ut til å være så fundamentalt viktig for jentene i deres sosiale utvikling, vil det være både viktig og riktig å la dem få lov til å både oppnå og oppretholde en slik relasjon over tid. Men vi må også la jentene få prøve ut å være sammen med flere jenter, slik at de har flere ben å stå på hvis det etablerte vennskapsbåndet brytes. Dette handler om å utvikle et sosialt nettverk, der ens sosiale eksistens ikke er avhengig av forholdet til kun én enkeltperson. Forhåpentligvis vil denne artikkelens tittel: ”To er harmoni – tre er kaos”, bli moderert etter hvert som både vi voksne og jentene som er midt i jenteproblematikken blir bevisst dette fenomenet.

Vi må avslutningsvis påpeke at grunnlaget for denne artikkelen først og fremst baserer seg på erfaring fra et relativt lite utvalg av skoler, lærere, elevgrupper og enkeltelever. Vi har derfor ikke et vitenskapelig grunnlag for å hevde at jenteproblematikken er et universelt fenomen i den norske skolen. Utfordringen fremover blir å få satt dette på kartet og finne måter å registrere det på, slik at vi får en bedre oversikt over omfang og utvikling, og slik at vi står bedre rustet til å håndtere og moderere problematikken i fremtiden.

REFERANSER:

- Archer, J. (1996). "Evolutionary Social Psychology." I M. Hewstone, W. Stroebe & G. M. Stephenson (red.). *Introduction to Social Psychology* (ss. 24-45). Oxford, UK: Blackwell Publishers Ltd.
- Dyregrov, A. (2000). *Barn og traumer. En håndbok for foreldre og hjelpere*. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.
- Gunnarskog, B. (2002). *Misunnelse*. Hovedoppgave, profesjonsstudiet i psykologi. Bergen: Institutt for samfunnspsykologi, Universitetet i Bergen.
- Hareide, D. (2004). "En kritisk beretning om Den store nordiske mobbekrigen". *Skolepsykologi*, 39 (6), 17-40.
- Helgeson, V. (1994). Relation of agency and communion to well-being: Evidence and potential explanations. *Psychological Bulletin*, 116, 412-428.
- Henriksen, A. E. & Thommesen, H. (2006). Kan jentegrupper forebygge rus? www.borgestadklinikken.no.
- Læringscenteret (2003). *Utvikling av sosial kompetanse. Veileder for skolen*.
- Moscovici, S. (1980). "Towards a theory of conversion behaviour." I: L. Berkowitz (red.). *Advances in Experimental Social Psychology* (vol. 13, ss. 208-239). New York: Academic Press.
- Nordahl, T., Brunstad, P. O., Egelund, N., Samdal, O., Sørli, M. A. & Bø, A. K. (2000). *Vurdering av program og tiltak for å redusere problematferd og utvikle sosial kompetanse*. Rapport 2000. Oslo: Innstilling fra faggruppe oppnevnt av Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet og Barne- og familiedepartementet, juni 2000.
- Olweus, D. (2004). Nye positive resultater med *Olweus-programmet mot mobbing*. Olweus-gruppen mot mobbing. HEMIL-senteret, Universitetet i Bergen.
- Olweus, D. (1992). *Mobbing i skolen. Hva vi vet og hva vi kan gjøre*. Oslo: Universitetsforlaget AS.
- Osen, E. M., Torsheim, T. & Wold, B. (2000). "Skolerelatert støtte som moderator av kjønnsforskjeller i subjektive helseplager hos norsk skoleungdom." *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, 37, 900-907.
- Pretorius, T. B. (1996). Gender and the health-sustaining and stress-reducing functions of social support: A South African study. *Journal of Social Behavior and Personality*, 11, 193-208.

Reber, A. S. (1995). *Dictionary of Psychology*. London: Penguin Books.
Stein, J. A., Newcomb, M. D. & Bentler, P. M. (1992). The effect of agency and communality on self-esteem: Gender differences in longitudinal data. *Sex Roles*, 26, 465-483.

Brynjar Gunnarskog

Arna PPT
Postboks 176, Indre Arna
5888 Bergen
Tlf. 55 56 26 00

E-post: brynjjar.gunnarskog@bergen.kommune.no

Håkon Rambøl

Arna PPT
Postboks 176, Indre Arna
5888 Bergen
Tlf. 55 56 26 00

Behov for kvalitetssikring av PP-tjenestens sakkyndighetsarbeid?

PP-lederforum i Oslo og Akershus har laget en "utmerket håndbok" om saksbehandling ved sakkyndighetsarbeid i PP-tjenesten.

Håndboken fikk en rosende omtale i Skolepsykologi nr. 1/2006.

Håndboken er på snaut 50 sider og koster kr. 200,- + ekspedisjonskostninger. Det er fortsatt igjen et mindre opplag av håndboken som kan bestilles fra:

Pedagogisk-psykologisk kontor,
Lørenskog
Postboks 328, 1471 Lørenskog
Telefon: 67 98 00 60, Fax 67 98 00 90
Mail: rolf.ppk@broadpark.no

